

**ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ
У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ**

**ENFORCEMENT OF JUDGMENTS OF THE EUROPEAN COURT
OF HUMAN RIGHTS IN GREAT BRITAIN**

Дана наукова стаття присвячена встановленню особливостей процедури виконання рішень Європейського суду з прав людини у Великій Британії. Адже важливим напрямом наукової роботи є вивчення наявного досвіду та запозичення найкращих практик європейських країн, що зарекомендували себе як послідовні прихильники демократії та верховенства права, що є допоміжним засобом вдосконалення власного законодавства та юридичної практики у процесі виконання рішень Європейського суду з прав людини в Україні.

Встановлено, що ситуація з виконанням рішень Європейського суду з прав людини у Великій Британії значно краща, ніж в Україні і ця країна цілком заслужено набула своєї репутації «good complier» («гарного виконавця») у зв'язку з цілою низкою чинників.

Як вбачається, такий результат був досягнутий не лише завдяки відповідальному ставленню уряду Сполученого Королівства до виконання своїх міжнародних зобов'язань, а, насамперед, стабільністю правової системи, повагою британського уряду до законів власної держави та рішень національних судів та прагненню органів влади до неухильного дотримання верховенства права попри всі складнощі на цьому шляху. У Великій Британії існує багаторічна традиція поваги до власних законів та судових рішень. Навіть авторитет Європейського суду з прав людини остаточно не переважає для британців значення власних законів та рішень національних судів. Для порівняння, в Україні інколи для того, щоб отримати реальне виконання рішення національного суду, необхідно виграти справу в Європейському суді з прав людини.

Відпрацьовані до деталей внутрішні правові механізми, які здатні відповідати на різноманітні виклики, дають змогу належним чином виконувати й міжнародні зобов'язання. Адже набагато простіше виконувати рішення Європейського суду з прав людини, коли їх ухвалено відносно небагато. А цього можна досягти лише через вдосконалення власної правової системи, яка повинна бути здатна вирішувати будь-які проблеми вчасно і самостійно, без «підказки» від європейських інституцій.

Також досвід Великої Британії вчить нас відстоювати власні національні інтереси в процесі виконання рішень Європейського суду з прав людини у принципових для країни випадках та знаходити компромісні рішення складних ситуацій.

Ключові слова: міжнародне публічне право, порівняльне правознавство, судовий захист, Рада Європи, захист прав людини, судове рішення, Європейська конвенція, англійське право.

This scientific article is devoted to establishing the peculiarities of the procedure for enforcing decisions of the European Court of Human Rights in Great Britain. An important area of scientific work is the study of existing experience and the adoption of best practices from European countries that have proven themselves to be consistent supporters of democracy and the rule of law, which is an auxiliary means of improving our own legislation and legal practice in the process of enforcing European Court of Human Rights judgments in Ukraine.

It has been established that the situation with the enforcement of European Court of Human Rights judgments in the United Kingdom is significantly better than in Ukraine, and this country has deservedly earned its reputation as a 'good complier' due to a number of factors.

As can be seen, this result was achieved not only thanks to the responsible attitude of the United Kingdom government towards the implementation of its international obligations, but, above all, thanks to the stability of the legal system, the British government's respect for the laws of its own state and the decisions of national courts, and the authorities' commitment to strict adherence to the rule of law despite all the difficulties along the way. The United Kingdom has a long tradition of respect for its own laws and court decisions. Even the authority of the European Court of Human Rights does not ultimately outweigh the importance of the British people's own laws and national court decisions. By comparison, in Ukraine, it is sometimes necessary to win a case in the European Court of Human Rights in order to obtain actual enforcement of a national court decision.

Well-developed internal legal mechanisms that are capable of responding to a variety of challenges make it possible to properly fulfil international obligations. After all, it is much easier to implement the decisions of the European Court of Human Rights when there are relatively few of them. This can only be achieved by improving our own legal system, which must be capable of resolving any issues in a timely and independent manner, without 'prompting' from European institutions.

The experience of the United Kingdom also teaches us to defend our own national interests in the process of implementing the decisions of the European Court of Human Rights in cases of fundamental importance to the country and to find compromise solutions to complex situations.

Key words: *international public law, comparative jurisprudence, judicial protection, Council of Europe, protection of human rights, judgment, European Convention, English law.*

Вступ. Одним з важливих питань, які повинна вирішити Україна на шляху євроінтеграції, є питання ефективного виконання рішень Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), ухвалених у справах проти України. Для цього вельми корисним вбачається вивчення досвіду інших країн-членів Ради Європи у цьому питанні, зокрема, досвіду Великої Британії, яка має багаторічну репутацію «гарного виконавця» рішень ЄСПЛ, а отже, цілком можливо, знає «рецепт успіху» в імплементації норм Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. (далі – Конвенція) та використовує ефективні юридичні механізми виконання рішень ЄСПЛ.

Порядок виконання рішень ЄСПЛ в Україні ставав предметом наукових досліджень багатьох вчених, серед яких: В.А. Ведькал, О.Ю. Гарасимів, Л.Л. Грицаєнко, В.А. Завгородній, Н.В. Косяк, О.О. Кочура, Л.М. Москвич, Л.А. Олійник, В.П. Паліюк, Н.І. Севостьянова та ін.

Окремі питання, пов'язані з виконанням рішень Європейського суду з прав людини за законодавством та прецедентним правом Великої Британії висвітлювали у своїх працях такі закордонні дослідники як: A. Donald, V. Fikfak, J. Jaskiernia, J. Jones, J. Gordon, J. Grogan, Ph. Leach, R. Masterman, G. Stafford, S. Usherwood та ін. Однак вивчення наявного досвіду Сполученого Королівства щодо виконання рішень ЄСПЛ українськими вченими з метою запозичення найкращих практик та вдосконалення власного законодавства вбачається недостатнім.

Постановка завдання. Метою даної статті є встановлення особливостей процедури виконання рішень Європейського суду з прав людини у Великій Британії.

Результати дослідження. Особливістю правової системи Великої Британії є те, що в Сполученому Королівстві, на відміну від України, не діє принцип пріоритету норм міжнародного права над національним законодавством. Велика Британія дотримується дуалістичної концепції

співвідношення міжнародного й національного права. Згідно цієї концепції, як відзначають Л.І. Каленіченко та Д.В. Слинько, міжнародне та внутрішньодержавне право є двома самостійними системами [1, с. 26]. Положення міжнародного права (переважно це норми міжнародних договорів) можуть взаємодіяти з національними правовими системами лише в разі «переведення» положень договору на мову внутрішнього права, тобто трансформації цих положень у національні нормативно-правові акти. Самі по собі міжнародні договори не визнаються джерелом національного права [2, с. 4].

Тому якщо національне законодавство Сполученого Королівства явно суперечить договірному зобов'язанню, яке не було безпосередньо включене до національного законодавства, британські суди конституційно зобов'язані дотримуватися саме внутрішньодержавних норм, навіть якщо це порушує міжнародні зобов'язання держави [3, с. 301]. Натомість, у випадку двозначності законодавчих положень, суди в процесі відправлення правосуддя наділені широкими можливостями щодо тлумачення норм національного законодавства таким чином, щоб у результаті їх рішення відповідало міжнародним зобов'язанням держави [3, с. 301].

Цей підхід відображений в основному законодавчому акті Великої Британії, на основі положень якого здійснюється дотримання норм Конвенції та виконання рішень ЄСПЛ на території Сполученого Королівства – Акти про права людини 1998 року (Human Rights Act 1998).

Відповідно до розділу 3 Акту про права людини 1998 року, наскільки це можливо, британські закони та підзаконні акти повинні тлумачитись та застосовуватись у спосіб, що є сумісним з правами, передбаченими Конвенцією. Ця норма поширюється на закони та підзаконні акти незалежно від часу набрання ними чинності. Однак вона не впливає на чинність, безперервну дію чи виконання будь-якого несумісного закону, а також підзаконного акту, якщо (без урахування будь-якої можливості скасування) закон перешкоджає усуненню несумісності підзаконного акту [4].

Водночас, Акт про права людини 1998 року зберігає автономію у прийнятті рішень та повноваження законодавчої влади. Тому, по-перше, права, передбачені Конвенцією, не мають безпосереднього впливу на дії чи бездіяльність законодавчої влади.

По-друге, Акт про права людини 1998 року не надає судам права скасовувати закони, які суперечать нормам Конвенції, а лише уповноважує видавати декларації про несумісність, що є проявом поваги до законів, які не можна тлумачити у спосіб, сумісний з правами, передбаченими Конвенцією [3, с. 309].

Тобто у Великій Британії існує багаторічна традиція поваги до власних законів та судових рішень. Навіть авторитет ЄСПЛ остаточно не переважає для британців значення власних законів та рішень національних судів. Для порівняння, в Україні інколи для того, щоб отримати реальне виконання рішення національного суду, необхідно виграти справу в ЄСПЛ. Рівень поваги з боку української держави до рішень національних судів можна наочно побачити на прикладі рішень ЄСПЛ у справах «Юрій Миколайович Іванов проти України» [5] та «Бурмич та інші проти України» [6].

По-третє, можливість судів тлумачити законодавство, щоб зробити його сумісним з конвенційними правами, обмежується нормою, що допускає такі тлумачення лише у випадках, коли вони є «можливими» [3, с. 309].

При цьому, Вищий суд (High Court) або інший суд еквівалентної чи вищої інстанції (перелік таких судів зазначений у розділі 4 Акту про права людини 1998 року) у процесі розгляду справи вправі на підставі положень розділу 4 Акту про права людини 1998 року ухвалити декларацію про несумісність, якщо переконається, що положення британського законодавства є несумісним із правом, передбаченим Конвенцією. Такі декларації є повідомленням до парламенту, що внутрішньодержавне законодавство несумісне з правами Конвенції. Вони є сигналом про необхідність приведення національного законодавства Великої Британії у відповідність до положень Конвенції.

Зокрема, положення Акту про права людини 1998 року передбачають спеціальний механізм для усунення несумісності внутрішньодержавного законодавства з правами Конвенції – видача Наказу про внесення змін до законодавства (Remedial Order).

Наказ про внесення змін до законодавства (Remedial Order) – це наказ міністра відповідно до положень Акту про права людини 1998 року про внесення змін до законодавства, яке було визнано несумісним з Конвенцією. Такі накази можуть бути використані для внесення змін як до законів, так і до підзаконних актів, і вони можуть містити будь-які необхідні заходи для усунення несумісності з нормами Конвенції.

Проекти відповідних наказів розглядаються Об'єднаним комітетом з прав людини, а потім мають бути схвалені обома палатами парламенту, щоб вони стали законом. Термінові накази

можуть бути видані без попереднього розгляду, але вони втрачають юридичну силу, якщо не будуть схвалені обома палатами парламенту протягом 120 днів після подання до парламенту [7].

З 2 жовтня 2000 року (коли Акт про права людини набрав чинності) до кінця липня 2023 року було ухвалено 47 декларацій про несумісність. Питання по 45 з них були повністю вирішені:

- 12 було скасовано в апеляції (і відсутня можливість для подальшого оскарження);
- 5 стосуються положень, які вже були змінені у законодавстві на час подання декларації;
- по 11 видано наказ про внесення змін до законодавства (Remedial Order);
- по 16 було внесено зміни до законів чи підзаконних актів у інший спосіб, ніж видача наказу про внесення змін до законодавства (Remedial Order);
- 1 було вирішено іншими заходами;
- Іще 2 на кінець липня 2023 року знаходилися в процесі вирішення:
- по 1 Уряд запропонував видати Наказ про внесення змін до законодавства (Remedial Order);
- 1 перебуває на розгляді в Уряді [8, с. 43].

Загалом, виконання рішень ЄСПЛ у Сполученому Королівстві, як і в Україні, передбачає можливість вжиття двох видів заходів:

1) заходи індивідуального характеру, що передбачають виплату урядом Сполученого Королівства потерпілій особі (заявнику) справедливої сатисфакції, тобто грошової суми у розмірі, визначеному ЄСПЛ, а також інші індивідуальні заходи, необхідні для повернення заявника, наскільки це можливо, у положення, в якому він перебував би, якби порушення його прав не відбулося;

2) заходи загального характеру, необхідні для запобігання повторенню аналогічних порушень або припиненню порушення, що триває.

Основна відповідальність за виконання рішення ЄСПЛ, ухваленого у справі проти Сполученого Королівства, яким було встановлено порушення норм Конвенції, покладається на відповідний урядовий департамент, який має повноваження вирішити питання по тій чи іншій справі, тоді як Міністерство юстиції здійснює загальну координацію процесу виконання рішень ЄСПЛ.

Після ухвалення рішення ЄСПЛ у справі проти Великої Британії, яким встановлено порушення норм Конвенції, Міністерство юстиції підтримує зв'язок з відповідним урядовим департаментом для забезпечення нагляду та консультацій щодо процесу виконання та допомоги у складанні планів дій та оновленні даних, які потрібні Комітету міністрів у процесі здійснення функцій нагляду за виконанням рішень ЄСПЛ.

Міністерство юстиції передає цю інформацію делегації Великої Британії в Раді Європи, яка представляє Сполучене Королівство на засіданнях Комітету міністрів.

Для одного департаменту неможливо ідентифікувати всі рішення ЄСПЛ у справах проти інших держав-членів, які можуть мати відношення до Сполученого Королівства, тому очікується, що всі департаменти моніторять рішення ЄСПЛ, що мають відношення до сфери їхньої роботи, і поширюють їх серед органів, які враховують їх у своїй роботі.

Якщо в національних судах робиться нова заява про несумісність, урядовий департамент доводить цей факт до відома Об'єднаного комітету. Міністерство юстиції заохочує департаменти регулярно інформувати Об'єднаний комітет про свої плани реагування на заяви про несумісність [8, с. 4-6].

Як діяльність Об'єднаного комітету з прав людини так і весь механізм виконання рішень ЄСПЛ у Сполученому Королівстві високо оцінюється науковцями. Як відзначають окремі дослідники, внутрішні механізми виконання рішень ЄСПЛ у Великій Британії поєднують уповноважені структури централізованої координації з процесами перевірки та моніторингу, які забезпечують децентралізоване залучення різних міністерств, відомств і державних департаментів, які уповноважені реагувати на різні рішення Страсбурзького суду. Об'єднаний комітет має потужне і центральне місце в парламентській системі управління Великої Британії. Він діє як провідник між виконавчою, законодавчою та судовою владою щодо проблем прав людини і це також привносить прозорість у виконавчий процес, таким чином полегшуючи залучення груп громадянського суспільства та ЗМІ до моніторингу процесу дотримання державою своїх зобов'язань. Потужна та забезпечена ресурсами централізована координуюча структура особливо важлива, якщо врахувати, що національні установи можуть, і часто мають, різні переваги та пріоритети щодо прав людини, які можуть обмежити або затримати виконання різних рішень Страсбурзького суду. У той же час Велика Британія зробила найбільше для інтеграції питань прав людини, пов'язаних з Конвенцією та рішеннями ЄСПЛ у внутрішньому законодавстві та в процесі прийняття рішень.

Прийнятий в 1998 році Акт про права людини посилив та інституціоналізував превентивний конвенційний огляд: він змусив міністерства вивчати наслідки для прав людини в усіх законах, які вони готують, а також для того, щоб уряд ухвалював заяву про сумісність норм Конвенції з кожним законопроектом, який він вносить до парламенту [9, с. 222].

Одним з підходів, якого дотримується Велика Британія під час виконання рішень ЄСПЛ, є вжиття у принципових для її уряду випадках мінімально допустимих заходів, які можуть бути визнані Комітетом міністрів як такі, що задовольняють букві рішення ЄСПЛ. Наприклад, Сполучене Королівство виступило як жорсткий учасник переговорів, погоджуючи умови щодо того, що є прийнятним для виконання рішення ЄСПЛ у справі *Hirst v United Kingdom (no 2)* [10]. Коли було встановлено, що Сполучене Королівство порушує право голосу через загальну заборону голосування ув'язнених, що позбавляло громадян виборчих прав незалежно від злочину чи правопорушення, які вони вчинили, владі Сполученого Королівства знадобилося більше десяти років, щоб прийти до рішення. Протягом цього часу Сполучене Королівство вело переговори щодо «мінімального» заходу, якого вимагало рішення на міжнародному рівні. Дебати зосередилися навколо кількох варіантів, що залежали від тривалості ув'язнення. У 2012 році коаліційний уряд опублікував проект закону, який пропонував дві альтернативи для голосування ув'язнених: заборону для тих, хто відбуває покарання у вигляді позбавлення волі на строк шести місяців або більше, або заборону для тих, хто засуджений до чотирьох років або більше. Об'єднаний парламентський комітет, який розглядає законопроект, запропонував заборонити голосування для ув'язнених, які відбувають покарання на строк 12 місяців і більше. Зрештою Велика Британія змогла погодитися на набагато більш обмежену пропозицію – надання права голосу лише ув'язненим, які очікують судового розгляду, цивільним ув'язненим і правопорушникам, які перебували під домашнім арештом/звільненням на підставі тимчасового дозволу. У грудні 2017 року Комітет міністрів Ради Європи визнав це достатнім для виконання букви рішення ЄСПЛ [11].

В контексті вищезначеного варто погодитись з висловленою в юридичній літературі позицією щодо того, що специфіка Страсбурзьких рішень є різнобічною та стосується багатьох різних сфер суспільного життя, тому неможливо ефективно адаптувати правові норми та застосувати їх тлумачення одним суб'єктом публічної влади. Можна з цілковитою впевненістю стверджувати, що виконання рішень ЄСПЛ є безперервним процесом і триватиме до тих пір, поки функціонує ЄСПЛ; воно не закінчується навіть із завершенням найважчих справ. Важливо, щоб національна система захисту прав людини була дуже ефективною в контексті захисту прав людини. Якщо ж є порушення норм міжнародних угод, держава має бути ефективною у виконанні зобов'язань, таких як рішення ЄСПЛ. Існує два аспекти виконання зобов'язань за міжнародним правом, які випливають з норм Конвенції. Перший – це запровадження відповідних стандартів дотримання прав і свобод людини, закріплених у міжнародному договорі, а другий – зобов'язання виконувати рішення ЄСПЛ у разі констатованого порушення Конвенції. Обидва зобов'язання повинні виконуватися одночасно державою, яка, як учасник Конвенції, поважає її положення та виконує необхідні міжнародно-правові зобов'язання [12, с. 114].

Висновки. В жодному разі не ідеалізуючи практику виконання рішень ЄСПЛ урядом Великої Британії, необхідно визнати, що ситуація з виконанням рішень ЄСПЛ в цій країні значно краща, ніж в Україні. Ця країна цілком заслужено набула своєї репутації «good complier» («гарного виконавця»).

Як вбачається, такий результат був досягнутий не лише завдяки відповідальному ставленню уряду Сполученого Королівства до виконання своїх міжнародних зобов'язань, а, насамперед, стабільністю правової системи, повагою британського уряду до законів власної держави та рішень національних судів та прагненню органів влади до неухильного дотримання верховенства права попри всі складнощі на цьому шляху. Відпрацьовані до деталей внутрішні правові механізми, які здатні відповідати на різноманітні виклики, дають змогу належним чином виконувати й міжнародні зобов'язання. Адже набагато простіше виконувати рішення ЄСПЛ, коли їх ухвалено відносно небагато. А цього можна досягти лише через вдосконалення власної правової системи, яка повинна бути здатна вирішувати будь-які проблеми вчасно і самостійно, без «підказки» від європейських інституцій.

Також досвід Великої Британії вчить нас відстоювати власні національні інтереси в процесі виконання рішень Європейського суду з прав людини у принципових для країни випадках та знаходити компромісні рішення складних ситуацій.

Список використаних джерел:

1. Каленіченко Л.І., Слинко Д.В. Співвідношення національного та міжнародного права в розрізі адаптації національної системи законодавства до європейського законодавства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 6. С. 24-27.
2. Козюбра М.І. Співвідношення національних і міжнародних правових систем. *Наукові записки НАУКМА*. 2016. Том 181. Юридичні науки. С. 3-11.
3. Masterman R. The United Kingdom / Implementation of the European Convention on Human Rights and of the judgments of the ECtHR in national case-law. A comparative analysis Janneke Gerards and Joseph Fleuren. 2014. Intersentia: Cambridge – Antwerp – Portland. P. 297-331.
4. Human Rights Act of The United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland [9th November 1998]. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/42/section/3>.
5. European Court of Human Rights. Case of Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraine (Application no. 40450/04). 2009. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-95032>.
6. European Court of Human Rights. Case of Burmych and others v. Ukraine (Application no. 46852/13). 2017. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-178082>.
7. UK Parliament / Site information / Glossary / Remedial Orders. URL: <https://www.parliament.uk/site-information/glossary/remedial-orders>.
8. Responding to human rights judgments. Report to the Joint Committee on Human Rights on the Government's response to human rights judgments 2022–2023. Presented to Parliament by the Lord Chancellor and Secretary of State for Justice by Command of His Majesty (November 2023). URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/654cf01c014cc9000d677371/responding-human-rights-judgments-2022_2023.pdf.
9. Anagnostou D., Mungiu-Pippidi A. Domestic Implementation of Human Rights Judgments in Europe: Legal Infrastructure and Government Effectiveness Matter. *The European Journal of International Law*. 2024. Vol. 25 no. 1. P. 205-227.
10. European Court of Human Rights. Case of Hirst v United Kingdom (no 2) (Application no. 74025/01). 2005. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-70442>.
11. Fikfak V. The UK's defiance of the European Court of Human Rights. URL: <https://constitution-unit.com/2023/06/01/the-uks-defiance-of-the-european-court-of-human-rights>.
12. Jaskiernia J. Actual challenges for the implementation of judgments of the European Court of Human Rights. *Review of European and Comparative Law*. 2022. Vol. 48, No. 1, P. 103–131. URL: <https://czasopisma.kul.pl/index.php/recl/article/view/12447/12257>.

Дата першого надходження статті до видання: 10.10.2025

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.11.2025

Дата публікації (оприлюднення) статті: 24.11.2025